

AMERIKA I RIM – IMA LI OSNOVA ZA ANALOGIJU?

Jedno od opštih mesta savremenog antiameričkog mišljenja predstavlja stav da se američki imperijalizam može uporediti sa rimskom politikom u basenu Sredozemlja u razdoblju teritorijalnog širenja Rimske Republike. S druge strane, zastupnici i pristalice vodeće uloge Amerike u savremenom svetu želeli bi da povuku analogiju između civilizatorskog uticaja Rima u antici i sličnog uticaja Amerike danas. Ovim člankom želim da istražim istorijsku osnovu pomenute analogije. Takvo istraživanje nužno mora biti ne samo nepotpuno već i fragmentarno: sveobuhvatni odgovor na ovo pitanje zahtevao bi čitave decenije strpljivog proučavanja. Pisac svesno ograničava svoju ambiciju samo na najvažnije, najistaknutije i najupadljivije odlike analogije koja je predmet istraživanja. On takođe nastoji da uzme u obzir kako sličnosti, tako i razlike između dve istorijske pojave koje razdvaja dva milenija neprekinutog istorijskog iskustva.

Previđanje razlika dovodi do fatalističkog uverenja da je ljudska istorija «večiti povratak istog»; poricanje sličnosti uništilo bi pak samu mogućnost razumevanja prošlosti i dovelo u pitanje njenu relevantnost za budući naraštaj.

Postoje tri moguća područja u kojima se može vršiti poređenje između SAD i Rimske Republike:

- *kulturna pozadina rimske, odnosno američke civilizacije, sadržaj i obim veza što te civilizacije spajaju sa starijim i snažnijim kulturama koje su ih stvorile, grčkom, odnosno zapadnoevropskom kulturom;*
- *oblici državnog uređenja SAD i Rimske Republike i mogući rimski uticaji na američke ustavotvorce;*
- *spoljna politika SAD i Rimske Republike, te uloga koju su igrale u svom okruženju.*

Poreklo posebne američke civilizacije može se uporediti sa postupnim razvojem starog Rima. U oba slučaja SAD, odnosno Rim, duguju svoju materijalnu, privrednu, političku i vojnu nadmoć u velikoj meri dostignućima jedne starije i duhovno jače kulture. Ali pravac kretanja američke i rimske kulture je sasvim različit: dok je Rim prolazio kroz sve veću helenizaciju, jaz koji u kulturnom

pogledu odvajaju Ameriku od zapadne Evrope tokom godina postaje sve veći. Pored toga ishodište ove dve kulture nije istovetno: američka kultura započela je da se razvija u kolonijalnom razdoblju kao integralni deo ranomoderne evropske kulture, dok je Rim bio posebna, nehelenska, čak «varvarska» kultura u prvim vekovima svoje istorije. Međutim, ne sme se prevideti znatna sličnost u kulturnom položaju Rima i Amerike. Oba naroda gajila su dvosmislen stav prema svojim učiteljima: oni su istovremeno prezirali političku i vojnu nedelotvornost naroda na koje su se ugledali, ali su se istovremeno divili njihovoj umetnosti i koristili njihovu nauku.

Oblici državnog uređenja SAD veoma se razlikuju od ustanova Rimske Republike. Pre svega, SAD su federacija; Rimska Republika je uprkos znatnoj meri municipalne autonomije, bila unitarna država. Sve američke političke i pravne tradicije zasnovane su na anglosaksonskom nasleđu, znatno drugačijem od načina pravnog mišljenja koje leži u osnovi pojmova i standarda rimskog prava, svojstvenog evropskim zemljama sem Britanije. Ako je bilo nekih tragova rimskog uticaja koji se mogu otkriti u američkom Ustavu, takvi tragovi moraju se pripisati opštoj intelektualnoj atmosferi XVIII veka, dobu klasicizma u metnosti i književnosti, kao i racionalističkog prevrednovanja političke zaostavštine klasične antike. Kada su osnivači SAD pisali američki Ustav, Rimska Republika bila je jedini primer države sa republikanskim uređenjem koja je prelazila okvire grada – države. Američke državotvorce nadahnula je više Polibijeva interpretacija mešovite prirode rimskog državnog uređenja, koje dovodi u ravnotežu prednosti i nedostatke monarhije, aristokratije i demokratije, nego stvarna, istorijska i empirijska forma rimske države. Rimske političke i pravne predstave ostavljale su dublji i trajniji trag na potonjem režimu Francuske revolucije i u Napoleonovom Code civil.

Najzad, spoljna politika pruža najplodonosniju, možda jedinu stvarnu osnovu na kojoj se mogu povlačiti analogije između SAD i Rimske Republike. Da bi omogućio takve analogije, pisac je prethodno pokušao da definiše «svet» u kojem je Rim igrao ulogu sličnu ulozi SAD u današnjem svetu koji se ubrzano smanjuje i globalizuje. On nalazi da procesi najpre helenizacije a zatim i romanizacije Sredozemlja imaju uzroke i posledice koji su u osnovi analogni uzrocima i posledicama savremene globalizacije. Istina, Rim nije imao izolacionističku fazu u svojoj spoljnoj politici; neuplitanje Republike u glavne tokove međunarodne politike u Sredozemlju nije bilo proizvod njene svesne odluke da ostane po strani od sukoba koji su razarali okolne zemlje, što je odlika koja karakteriše američku spoljnu politiku od Vašingtonove Oproštajne poslanice do špansko – američkog rata 1898. godine. Razdoblje svetskih ratova nalazi nepotpunu rimsku paralelu u I i II punskom ratu, mada punski ratovi nisu imali relativne razmere (u odnosu na veličinu antičkog Sredozemlja) koje bi se mogle uporediti sa II svetskim ratom. Ali američko globalno angažovanje u svetskim poslovima posle 1945. godine

ima neporecivu rimsku paralelu u osvajanjima koja je izvršila Republika posle II punskog rata. Pisac prati kako političke i ekonomske uzroke tako i ideološka opravdanja tih analognih spoljnopolitičkih pricesa.

Ključne reči: SAD, Rim, kultutna pozadina, državno uređenje, spoljna politika

Uvod

Tokom većeg dela XX veka uloga i značaj SAD doživljavani su u velikom delu sveta kao pretnja nacionalnoj nezavisnosti. Taj osećaj ostao je i nakon završetka hladnog rata; u tom razdoblju on je možda i pojačan zbog unipolarnosti novog svetskog poretka. Zagovornici antiamerikanizma često porede položaj SAD sa rastom rimskog imperijalizma tokom poslednjih vekova Republike i prvih stoleća Carstva. Ova analogija u njihovim očima ima negativan kontekst i treba da ukaže na opasnost od globalizacije. Ali, s druge strane, i pristalice veće američke uloge u svetu pozivaju se na istu analogiju: kao što je Rim, ujedinivši Sredozemlje, ojačao antičku civilizaciju i produžio joj život za nekoliko vekova, i američka prevlast – samo ukoliko bude mudro upotrebljena – može koristiti ostalom delu čovečanstva. Bez obzira nosi li poređenje Amerike i Rima strah ili nadu, treba ispitati u kojoj meri takvo poređenje ima uporište u istorijskoj stvarnosti. Na drugoj strani, politički rascepkana i kulturno samozadovoljna Evropa doživljava sebe ne samo kao legitimnu, mada daleku, naslednicu antičke Grčke, već i kao potencijalnu žrtvu imperijalističkih namera sa druge strane Atlantika. Cilj ovog priloga nije davanje sveobuhvatnog odgovora na pitanje da li je pomenuta analogija opravdana; namera mi je samo da ukažem na nekoliko mogućih pravaca u kojem bi istraživanje ove analogije moglo ići.

U istraživanju kao što je ovo jednaku pažnju treba posvetiti i sličnostima i razlikama: jednostrano naglašavanje samo sličnosti dovelo bi do fatalističkog uverenja da se istorija ponavlja, dok bi isticanje samo neponovljivih elemenata u konkretnim istorijskim situacijama uništilo mogućnost formulisanja bilo kakvih opštih sudova o istorijskom razvoju i dovelo u pitanje sam pojam zakona u društvenim naukama.

Ovaj problem može se posmatrati iz tri različita, mada međusobno povezana ugla: kao poređenje unurašnjepolitičkog razvoja; kao poređenje odnosa između istorijskih entiteta koji se porede i spoljašnjeg okruženja; i kao upoređenje kulturne uloge tih entiteta u opštoj istoriji čovečanstva. U sva tri vida postoje elementi sličnosti, ali i nesavladive razlike.

Kulturna pozadina

I Rim i SAD nastali su na ivici jedne starije i kulturno bogatije civilizacije. Međutim, iza ove prividne sličnosti kriju se velike razlike. SAD su od osnivanja prvih engleskih kolonija na američkom tlu do punog procvata američke civilizacije u XX veku bile sastavni deo evropske ili – modernije rečeno – evroatlantske zajednice naroda. One su deo te zajednice kako u političkom i privrednom, tako i u kulturnom pogledu. Rim, s druge strane, mada je nastao u relativnoj blizini grčkih gradova u južnoj Italiji, u prvim vekovima svog postojanja nije pripadao helenskoj civilizaciji. Štaviše, čini mi se da je i pravac kulturne evolucije Rima drugačiji od puta kojim su se kretale SAD. Iako nehelnski grad, Rim je od vrlo ranog perioda svoje istorije trpeo progresivnu helenizaciju svoje kulture. Nasuprot tome, SAD su, iako integralni deo anglosaksonskog i opšteevropskog kulturnog ambijenta, vremenom razvijale osobene oblike svije kulture, tako da se u XX veku moglo govoriti o američkom načinu života, ako ne i o posebnoj američkoj civilizaciji. Možda je tekuća globalizacija preokrenula ovaj trend kulturne istorije; još je rano donositi konačne sudove o tome.

Da bismo bolje shvatili prirodu helenizacije Rima i etape njenog odvijanja, moramo poći od osnovnih činjenica rimske istorije. Mada je prvo naselje na mestu budućeg Rima nastalo u preetruskom periodu, Rim kao grad tvorevina je Etruraca. Etruska vlast u Rimu trajala je više od jednog veka, svakako duže od vladavine od tri legendarna kralja koji u rimskoj tradiciji obeležavaju etrusku prevlast.¹ U doba kada su vladali Rimom, u VII i VI veku p. n. e., Etrurci su se već nalazili pod uticajem helenske kulture. Dakle, prvi dodiri budućih gospodara Sredozemlja sa grčkim svetom ostvareni su još pre uspostavljanja Republike. Etruska religija nesumnjivo se razlikovala od grčke u izvesnim važnim vidovima koji su ostavili traga u specifičnim osobinama etruske umetnosti; ipak jedna crta im je bila zajednička: antropomorfni lik božanstava, koji odudara od apstraktnih i impersonalnih oblika rimskih božanstava.² Najbliža grčka kolonija nalazila se u Napuljskom zalivu; to beše Kuma (grčki *Cymae*), prvo helensko naselje na italijanskom tlu, osnovana još početkom VIII veka, verovatno pre tradicionalnog datuma osnivanja Rima

1 U pitanju su kraljevi Tarkvinije Prisk, Servije Tulije i Tarkvinije Oholi.

2 Michael Grant, *The History of Rome*, Faber and Faber, 1993. p.11, 12

- 753. godine p. n. e. Iz nje su Rimljani preuzeli, pored ostalog, i pismo – zapadnogričku varijantu alfabeta, iz kojeg se potom razvila latinica. To pokazuje da je helenski uticaj do Rima dolazio ne samo posredstvom Etruraca, već i neposredno iz Kume i susednih grčkih naselja. U VI veku p. n. e. Etrurci su, prešavši Tibar, osvojili Lacij i veći deo Kampanije, te su se dva upravo pomenuta puta kojima je grčki uticaj prodirao u Rim međusobno ispreplela. Proterivanje Etruraca i uspostavljanje Republike 509. godine p. n. e. privremeno je oslabilo ne samo etrurski, već verovatno i grčki uticaj u Rimu. Ipak, ne treba precenjivati ni obim tog slabljenja uticaja, kao ni njegovo trajanje; Livije piše o izgradnji hrama posvećenog Jupiteru, započetog još za vladavine etrurske dinastije, a završenog i posvećenog u prvim godinama Republike. Pored grčkih bogova u rimskoj odeći i sa rimskim imenima, u Rim su počeli stizati i izvorno grčki žitelji Olimpa. Već 498. ili 496. godine Kastor i Poluks pomagahu Rimljanima u bici na Regilskom jezeru protiv njihovih latinskih suseda. Postumije Albus Regilensis, diktator koji je zapovedao rimskom vojskom u toj bici, kasnije je na Forumu podigao hram posvećen božanskim blizancima iz Sparte.³ Nisu svi Olimpljani sa jednakom lakoćom osvajali rimska srca; uspešniji su bili bogovi koji su već imali svoje etrurske ili latinske ekvivalente. Apolon, u klasično doba najhelenskiji od svih bogova, ne beše te sreće. Dok je Zevs lako našao svog rimskog zastupnika u Jupiteru, takođe gromovniku i direktnom potomku praindoevropskog boga neba, Apolon je morao da čeka strahote epidemije koja je pogodila Rim 430. godine p. n. e., kako bi mu Rimljani otvorili vrata svog grada.⁴ Tadašnji konzul K. Julije podigao mu je hram i tako ga uvrstio u zvanične zaštitnike grada. U kontekstu prihvatanja helenskih verskih nazora treba pomenuti i Sibilu, proročko božanstvo čiji je kult imao središte u Kumi; ta proročica beše zadobila veliko poverenje Rimljana; u potonjim vekovima rimski zvaničnici često se obraćahu njenom proročičtu za savet, a zbirka njenih proročanstava uživala je ugled do poznoantičkih vremena. Ipak, nisu svi grčki bogovi rado primani u rimski državni panteon. Takođe, izgleda da je postojala razlika u stepenu prijemčivosti pojedinih društvenih slojeva u Rimu prema stranim, pa i grčkim kultovima. Patriciji i njihovi potonji naslednici iz redova nobiliteta bili su privrženiji tradicionalnim italjskim verskim shvatanjima i otporniji prema dražima grčke estetizovane religije, što je razumljivo s obzirom na činjenicu da su patriciji bili jedini nosioci svešteničkih zvanja i

3 Tit Livije, II, 19, 20, 21, Dionisije iz Halikarnasa, *Rimske starine*, VI, 2

4 Livije, IV, 25, 29

vršioći javnih obreda u ranom Rimu. Plebejci, osobito gradski puk, mnogo su lakše primali novotarije sa Istoka, ne samo helenske već i orijentalne kultove. Nije slučajnost što je prvi oltar posvećen Herkulu, grčkom Heraklu, bio smešten u rimskoj trgovačkoj četvrti, u neposrednoj blizini pristaništa na Tibru. U II veku p. n. e. u doba kada je proces helenizacije celokupnog rimskog života bio daleko odmakao, Senat je još uvek pružao aktivan otpor prodiranju Dionisovog kulta; godine 186. p. n. e., za konzulata Spurija Postumija Albina, Senat je doneo formalnu zabranu održavanja Bahanalija zbog zločina izvršenih prilikom ovih Dionisovih svetkovina.⁵

U međuvremenu, već u V veku, pored kulturnog počeo je delovati i politički uticaj razvijenijih grčkih polisa na rimsku političku zajednicu koja se upravo formirala. Prvi trag takvog uticaja nalazi se u kodifikaciji rimskog prava poznatoj kao *Zakoni dvanaest tablica*. Politički podsticaj za ovu kodifikaciju došao je iz samog Rima, potekavši iz dinamike njegovih unutrašnjih odnosa. Kodifikacija beše prva značajna pobeda plebejaca u njihovoj vekovnoj borbi za građansku ravnopravnost sa patricijima. Međutim, izgleda da su decemviri, članovi komisije koja je trebalo da sastavi *Zakone*, imali u rukama neke od starijih zakonika južnoitalijanskih grčkih gradova. Kasniji istoričari beleže da su Rimljani poslali tri člana pomenute komisije desetorice u Grčku, kako bi se raspitali o tamošnjim zakonima.⁶ Malo je verovatno da pod Grčkom ovde treba podrazumevati matičnu helensku zemlju; pre će biti da je reč o Velikoj Grčkoj, južnoitalijanskoj oblasti načičkanjoj grčkim polisima.

Helenski uticaj snažno se odrazio i u razvoju rimske književnosti. Miloš Đurić ističe da je evolucija stare grčke književnosti išla prirodnim putem, bez primetnih uticaja sa strane, da se najpre pojavila epika, zatim lirika i najzad drama kao najsloženiji i najsavršeniji rod književnosti i ujedno sinteza epskih i lirskih elemenata.⁷ Takav razvoj se ne zapaža kod rimske književnosti; njen prvi pisac Livije Andronik,⁸ oslobođenik grčkog porekla iz III veka p. n. e., započeo je svoju književnu karijeru dramom izvedenom 240. godine, za konzulata Klaudija i Tuditana; za ovu dramu

5 Livije, XXXIX,6,11; Valerije Maksim, *Facta et dicta memorabilia*, VI,3, 7; Plinije Stariji, *Historia naturalis*, XXXIII, 10

6 Livije, III, 31, 33; Dionisije, X, 52,56.

7 Miloš N. Đurić, *Istorija helenske književnosti*, Beograd, 1987, str. 13 - 14

8 Podatak da je Livije Andronik bio prvi rimski pesnik nalazimo kod Kvintilijana, *De institutione oratoria*, X, 2, 7

se ne zna da li je bila tragedija ili komedija.⁹ Danas se smatra da je ovo Andronikovo delo samo prevod neke grčke drame.¹⁰ Bivši rob iz Tarenta nije se zaustavio na prevođenju drama; prvi rimski književnik preveo je na latinski jezik, u tzv. saturninskim stihovima, Homerovu *Odiseju*, zasnovavši i rimsku epsku poeziju.¹¹ Nije poznato da li je Andronikov ep čist prevod ili slobodna prerada homerskog teksta.

Nakon II punskog rata, kada se Republika aktivno mešala u odnose grčkih gradova i helenističkih država s druge strane Jadrana, simbol otpora rimske aristokratije helenizaciji u svim njenim vidovima postao je Katon Stariji. Za društvenu istoriju Rima karakteristična je činjenica da Katon nije pripadao aristokratiji; on je bio *homo novus*, skorojević, koji je stekao pristup najvišim krugovima aristokratije zahvaljujući zaštiti L. Valerija Flaka iz ugledne i bogate patricijske kuće. To znači da se u Katonovom otporu helenizaciji sjedinila privrženost patricijskih rodova starim italskim tradicijama, te nepoverenje i urođeni konzervativizam sitnih zemljoposjednika sa sela, na koje još nije uticala urbana atmosfera velikog grada. Nasuprot njihovim stavovima, u Rimu se u doba Katonove delatnosti izdvajao Scipionov krug, aristokratska stranka okupljena oko pobjednika u bici kod Zame kojom se završio II punski rat. Insistirajući na tradicionalnim moralnim vrednostima i skućenom životnom okviru starih Rimljana suprotstavilo se široko prihvatanje kako pozitivnih, tako i negativnih tekovina helenizma. Prva polovina II veka p. n. e. beše verovatno doba najbržeg bogaćenja senatorske aristokratije, koja je sve do reformatorskih pokušaja braće Grah imala neospornu prevlast u svim rimskim političkim institucijama. Mada je helenizacija, kako sam već istakao, imala dugu predistoriju, polustoleće koje deli završetak II punskog rata od rimskog osvajanja Makedonije, Grčke i Kartagine predstavlja njenu odlučujuću etapu: posle toga se može govoriti ne samo o Rimskoj imperiji kao zajedničkoj domovini svih sredozemnih naroda, već i o grčko – rimskoj kulturi kao jedinstvenoj duhovnoj zajednici koja prožima sve pripadnike tih naroda.

Sjedinjene Američke Države nastale su političkim udruživanjem trinaest engleskih, odnosno britanskih kolonija na severnoameričkom kopnu. Njihovo stanovništvo vodilo je poreklo mahom od onih žitelja

9 Ciceron, *Brutus*, 18; *Tusculanae disputationes*, I, 1; *De senectute*, 14;

Livije, VII, 2; Aulo Gelijs, *Noctes Atticae*, XVII, 21

10 http://en.wikipedia.org/wiki/Livius_Andronicus

11 Ciceron, *Brutus*, 18

Engleske koji su pripadali zvanično nepriznatim protestantskim sektama. Motivi koji su navodili prve doseljenike da napustie zavičaj i izlože se opasnostima putovanja preko okeana i tegobama života u prirodnom okruženju koje još ne beše prilagođeno ljudskim potrebama bili su složeni: pored verskih razloga, agrarna prenaseljenost izazvana usponom proizvodnje vune i «ograđivanjem», pretvaranjem zajedničkih pašnjaka i šuma u privatni posed aristokratije, navodila je od samog početka XVII veka sve veći broj bezemljaša na iseljavanje u Novi svet. Iseljenici su sa sobom doneli kulturu svog užeg i šireg okruženja; kultura britanskih kolonija nije se u osnovi razlikovala od engleske ili evropske kulture ranog modernog doba. Ipak, od samog početka kolonizacije bile su vidljive neke osobenosti u ovoj kulturi, kao i regionalne razlike na samom američkom kopnu. Pošto su se u Ameriku iseljavali uglavnom niži i srednji slojevi, američka kolonijalna kultura bila je lišena aristokratske prefinjenosti najviših umetničkih i naučnih dostignuća evropskih postrenesansnih razdoblja. Relativna kulturna zaostalost Amerike u odnosu na Evropu beše svakako manja od zaostalosti rane Rimske Republike u odnosu na savremenu Atinu. Ali osećanje niže vrednosti bilo je istovetno, što se možda odrazilo i u agresivnom istupanju rimskog, odnosno američkog imperijalizma prema Grčkoj, odnosno Evropi. Međutim, uzroci te kulturne zaostalosti nemaju nikakve međusobne veze: Rim beše strana kultura koja se postepeno približavala nadmoćnom grčkom kulturnom obrascu; američka kultura beše sastavni deo engleske, odnosno evropske kulture ranog modernog doba, koja sticajem istorijskih okolnosti nije mogla preuzeti najviše domete evropskog kulturnog razvoja.

Unutrašnje uređenje

Pravni razvitak kolonija i buduće uređenje SAD nalazili su se pod dominantnim uticajem anglosaksonskog prava. Sve pravne i političke institucije koje su oblikovale američki život imaju koren u engleskoj pravnoj tradiciji. Zato je uticaj rimskog prava morao biti ne samo zanemarljiv, nego i posredan: dolazio je samo preko recepcije nekih pravnih instituta od strane engleske jurisprudencije. Ipak, kada su kolonije prekinule vezu sa matičnom državom i odlučile da uspostave nov, nemonarhistički pravni i politički poredak, pred očima su mogle imati jedan jedini primer republike koja prelazi okvir grada – države: Rimsku Republiku. Naravno, rimske institucije

nisu se mogle direktno preuzeti od strane američkih državotvoraca: razlike su, čak i u formalnom pogledu, bile prevelike. Uprkos tome što je Rim sve do pozne antike poznao razvijene oblike lokalne samouprave, on beše u osnovi unitarna država; suverenitet, bez obzira da li je njegov nosilac bio Senat i rimski narod, ili imperator, bio je nepodeljen. Na drugoj strani, SAD su i u prvobitnoj, konfederativnoj, i u konačnoj, federativnoj fazi svoje unutrašnje evolucije ostale zemlja podeljenog suvereniteta. Ipak, stiče se utisak da su tvorci američkog Ustava, naročito oni iz redova federalista, imali pred očima ako ne konkretne rimske ustanove, onda bar Polibijevu interpretaciju tih ustanova. Aleksandar Hamilton i drugi federalistički vođi suprotstavljali su se uspostavljanju potpuno demokratskog sistema vlasti koristeći argumente slične onima koje su iznosili još antički protivnici demokratije: vladavina neobrazovane većine ne bi samo ugrozila interese bogate manjine, već i sam opstanak države.¹² S druge strane, napuštanje demokratskih tekovina američke revolucije bilo je protivno interesima ne samo siromašnije većine stanovništva, već i samih Hamiltonovih pristalica – bogatih industrijalaca i trgovaca Severa. Deo tadašnje američke političke elite nalazio se pod neposrednim uticajem britanske političke teorije XVIII veka koja je smatrala naslednog monarha neophodnim elementom državnog uređenja i činiocem ravnoteže između suprotstavljenih političkih interesa. Slično mišljenje zastupali su i američki federalisti. Većina pobunjenih kolonija imala je zakonodavna tela, koja su unosila demokratski element u njihovo uređenje. Tim telima suprotstavljali su se guverneri, koje je u kolonijalno doba postavljao britanski kralj, odnosno vlada u Londonu. Kako su pobedom revolucije guverneri prestali bivati imenovani od strane Britanaca, sama činjenica nezavisnosti ojačala je demokratski element u uređenju država članica SAD. Federalisti su smatrali da će ustavnim preuređenjem Konfederacije postići dva cilja: ojačati centralnu vlast, što je nesumnjivo bilo u interesu opstanka SAD i uspostaviti aristokratsku protivtežu demokratskim tendencijama u uređenju država članica. Sam Hamilton smatrao je ustavnu monarhiju idealnim oblikom države; ako su političke okolnosti postrevolucionarnog perioda onemogućavale samu pomisao na uspostavljanje američke monarhije, republiku je trebalo učiniti što sličnijom monarhiji.¹³ Hamilton je predlagao Ustavotvornoj konvenciji

12 Henri Bemford Parks, *Istorija Sjedinjenih Američkih Država*, Beograd, RAD, 1986. str. 140

13 http://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Hamilton#Constitution_and_the_Federalist_Papers

da se Predsednik i članovi Senata, kongresnog doma u kojem su sve države članice zastupljene istim brojem predstavnika, biraju doživotno. Sadašnji tekst Ustava odražava kompromis ne samo između federalne vlasti i država članica, već i između demokratskih i oligarhijskih tendencija u američkoj političkoj eliti. Ustav je dobio odlike mešovitog ustava ne zato što je to bila prvobitna namera njegovih predlagača, već zato što se drugačije nije mogla obezbediti neophodna saglasnost država članica za njegovo usvajanje.

Elementi ovog kompromisa oličeni u sadašnjem američkom Ustavu – dvodomni Kongres, posredni izbori za Predsednika, pokušaj da se razlikama u dužini trajanja mandata članova Senata i Predstavničkog doma ublaži uticaj nagle promene političkog raspoloženja među biračima, značaj Vrhovnog suda kao čuvara i tumača ustavnih normi i njegova nezavisnost od državnih organa koji podležu izboru – podsećaju na Polibijevu mešavinu aristokratskih demokratskih i monarhijskih elemenata u rimskom državnom uređenju. Jedini helenistički istoričar čije nam je delo delimično sačuvano, ovaj državnik iz Megalopolisa, koji je učestvovao u upravljanju Ahajskim savezom, razlikuje tri osnovna oblika državnog uređenja: kraljevinu, aristokratiju i demokratiju.¹⁴ Ova podela predstavlja modifikaciju i uprošćavanje teorijskih klasifikacija mogućih oblika polisnog uređenja koje su svojevremeno izneli Platon i Aristotel; Polibije ističe da se s njegovom podelom državnih oblika, koja je nastala više kao plod posmatranja konkretnih državnih uređenja više desetina helenističkih polisa i monarhija nego kao ishod dubokog teorijskog uvida u prirodu političkog procesa, slaže većina pisaca koji su se bavili tim pitanjem. Bez obzira na njihovo empirijsko poreklo, ove državne forme treba smatrati čistim, idealno-tipskim obrascima, koji se mogu i moraju kombinovati ukoliko se želi skladno funkcionisanje države. Polibije izričito kaže da je kraljevina samo ona monarhija u kojoj podanici dobrovoljno prihvataju monarhijsku vlast i u kojoj vladar vlada razumom a ne strahom i nasiljem; slično tome, aristokratija je samo ona oligarhija u kojoj vlada odabrani krug najpravednijih i najmudrijih ljudi; demokratija pak nije uređenje u kojem gomila može da čini sve što poželi i odluči, jer je u demokratijama volja naroda ograničena predačkim običajima, poštovanjem bogova, brigom za roditelje, stidom pred starijima i – što je najvažnije – pokoravanjem zakonima; samo ukoliko su zakoni izraz volje većine građana takvo uređenje zove se demokratijom.¹⁵ Najboljim uređenjem

14 Polibije, *Istotije*, VI, 3

15 Polibije VI, 4

treba smatrati ono u kojem su zastupljeni svi pomenuti čisti oblici države. Kao primer takve uspešne kombinacije različitih, teorijski suprotstavljenih načela uređenja državne vlasti Polibije navodi spartanski ustav, delo legendarnog zakonodavca Likurga. Istorijsko iskustvo polisnog života u Polibijevo doba beše dugo već više od pola milenija; ta činjenica omogućila je ahajskom istoričaru da formuliše teoriju o uzastopnom kružnom smenjivanju (anacyclosis) različitih oblika državnog uređenja u povesti jednog istog polisa: razvoj počinje tradicionalnim kraljevstvom, pa preko aristokratije i demokratije vodi ka novom obliku monarhije. Tajna dugovečnosti rimske Republike leži u tome što se u njenom uređenju nalaze prisutni elementi monarhijske (vlast konzula, diktatora i drugih magistrata sa imperijumom), aristokratske (vlast senata) i demokratske (vlast različitih oblika narodne skupštine) forme državnog uređenja. Budući da su svi ovi heterogeni elementi skladno povezani i da se nalaze u uzajamnoj ravnoteži, rimsko državno uređenje poseduje veću trajnost i stabilnost u odnosu na uređenje čistih monarhija, aristokratija i demokratija. Danas znamo da se istorijska stvarnost znatno razlikuje od teorijskih modela: kao što se iza mirne, uravnotežene fasade britanske ustavne monarhije krije faktička prevlast poluaristokratskog i polugrađanskog Parlamenta, tako se iza Polibijevog prikaza funkcionisanja Republike nalazi faktička prevlast Senata nad drugim državnim organima. Britanija je slična Rimu i po jednom drugom aspektu svog uređenja: ni ona, kao ni Rim, nije imala pisani ustav. Uređenje države u oba sučaja zasnivalo se mnogo više na ustavnim tradicijama, običajima održanim od pamtiveka, oblicima države koju su zadržali formalnu važnost i kad su izgubili stvarni politički značaj (pisci iz doba principata rimsku državu i dalje zovu Republikom, iako je stvarna politička moć odavno koncentrisana u rukama princepsa). Pošto su SAD preuzele veliki deo engleskih političkih tradicija, u osnovama njihovog političkog ustrojstva nalazila se i slika uravnoteženog delovanja različitih državnih organa koji zastupaju posebne interese pojedinih delova društvene zajednice. Međutim, ovu tendenciju razblažavanja demokratskih načela ograničavala je druga tendencija, prisutna u američkom političkom životu još od XVII veka. Kada je engleski filozof Džon Lok formulisao teoriju društvenog ugovora kao osnove svake političke vlasti i time uveo pristanak onih nad kojima se vlada kao suštinski korelat pojma vlasti, ta teorija je u američkim kolonijama bila društvena stvarnost. Naime, u mnogim slučajevima kolonije su osnivane aktom koji

bi sačinili i potpisali svi, ili bar viđeniji kolonisti, a koji bi naknadno dobio sankciju britanskog kralja, odnosno vlade. Razume se da britanska vlada nije smatrala da su kolonije nastale na taj način: kralj je bio teorijski vlasnik celog severnoameričkog kontinenta ili bar onog njegovog dela koji je pripadao Engleskoj. Kao takav, on je dodeljivao pojedincima zainteresovanim da vrše kolonizaciju povelje, u kojima su se nalazila prava lica kojima je povelja dodeljena na određeni deo severnoameričkog kopna. Ti pojedinci su zatim organizovali plovidbu, prikupljali iseljenike spremne da se otisnu na put bez povratka, pružali im najneophodnija sredstva za preživljavanje u divljini netaknute zemlje i nadali se da će iz celog poduhvata izvući ekonomsku dobit. Međutim, vlast imalaca povelje i njihovih zastupnika nije se mogla nigde održati duže od nekoliko godina. Iseljenici bi se brzo samoorganizovali uspostavljajući organe lokalne vlasti po uzoru na obrasce u svojoj domovini. Ovaj proces tekao je utoliko brže što su iseljenici u Novoj Engleskoj već na svom putovanju bili organizovani od strane svojih verskih prvaka – pripadnika neke od brojnih puritanskih sekti. Organizacija verskog i političkog života u novim kolonijama tekla je uporedo i međusobno se podržavala: sveštenici behu među najaktivnijim i najobrazovanim vođama kolonija; oni raspolagahu potrebnim organizacionim iskustvom, kao što su crkvene zajednice posedovale neophodna materijalna sredstva za organizaciju lokalne samouprave. S druge strane, jednom organizovane, političke zajednice su najenergičnije podržavale versku sektu koja ih je osnovala. U Novoj Engleskoj sve do XIX veka crkva ne beše odvojena od države. Međutim, za razliku od Evrope – uključujući i Britaniju – gde je vezanost crkve za državu usporavala političku demokratizaciju, u Americi je takva vezanost bila upravo element demokratizacije: organizovane bez jasne sveštenečke hijerarhije, puritanske zajednice su zahtevale aktivno učešće svih vernika u njihovom životu, što se kasnije prenelo i na učešće građana u životu lokalne zajednice. Upravo takva priroda lokalne samouprave predstavljala je nesavladivu branu nastojanjima federalista da aristokratizuju politički život SAD. Ona je takođe uslovlila da opšti duh američkog javnog života odiše demokratskom atmosferom koja se nije mogla naći u savremenim evropskim državama. Ideje evropskog prosvetiteljstva XVIII veka mogle su se neuporedivo radikalnije primeniti na američkom kopnu, mada je malo tih ideja nastalo s one strane Atlantika. Analogna pojava može se zapaziti i u rimskoj istoriji: reformatorski program braće Tiberija i Gaja Graha nastao je pod

nesumnjivim uticajem starijih grčkih demokratskih teorija, ali je pokušaj njihovog ostvarenja u Rimu bio radikalniji od stremjenja demokratskih elemenata u savremenim helenističkim državama. Među grčkim učiteljima koji su izvršili odlučujući uticaj na intelektualno i političko formiranje Tiberija Graha, starijeg od braće – reformatora, pominju se Diofan iz Mitilene, Menelaj iz Maratona i Blosije iz Kume.¹⁶ Ova analogija ukazuje na jednu opštu pojavu u političkoj istoriji sveta: ideje o radikalnom preuređenju društva lakše nalaze primenu u tek obrazovanim zajednicama ili stranim civilizacijama nego u društvima gde su se takve ideje prvi put pojavile. U svom unutrašnjem sklopu, sem republikanskog oblika šefa države, SAD pokazuju malo stvarnih sličnosti sa Rimskom Republikom; to ne iznenađuje ima li se u vidu ogromna vremenska i znatna civilizacijska udaljenost ova dva društva. Oblici američkog političkog života nalaze mnogo bliži uzor u engleskim političkim ustanovama ranog modernog doba no u izbledelim uspomenama na Grahove savremenike, mada ne treba potpuno isključiti dalek i posredan uticaj renesansnog i klasicističkog oživljavanja znanja o antici i interesovanja za njene političke pouke. O romanofilskoj atmosferi iz vremena pisanja američkog Ustava svedoči rimski naziv jednog od kongresnih domova, iako još jednom treba naglasiti da on po sastavu, načinu izbora i nadležnostima kojima raspolaže nema nikakve sličnosti sa rimskim Senatom. Uostalom, treba primetiti da su težnje ka ugledanju na slavnu rimsku republiku i njene političke ustanove bile neuporedivo prisutnije u Francuskoj revolucionarnog perioda.

Odnosi sa spoljnim svetom

Kada naši savremenici upoređuju SAD sa Rimom, oni imaju na umu položaj te dve države prema njihovom spoljnom okruženju. Obe države su u jednom trenutku svoje istorije postale globalne sile. Izraz «globalne» u slučaju Rima zahteva dodatno preciziranje. Sfera interesovanja Rima svakako nije obuhvatala čitav svet; veći deo Zemljine površine beše Rimljanima potpuno nepoznat. Pre dve hiljade godina čovečanstvo beše podeljeno na nekoliko potpuno odvojenih, samodovoljnih svetova, koji uopšte nisu znali ili su tek nejasno naslućivali postojanje drugih svetova.

---

16 *A dictionary of Greek and Roman biography and mythology* (ed. William Smith), s. v. Gracchus 7

Dakle, kad naglašavam globalnu ulogu antičkog Rima, imam na umu krug zemalja oko Sredozemnog mora koji je tokom rimske istorije, od V veka p. n. e. do V veka n. e., činio kulturnu, privrednu i političku celinu. Ali, nije li Sredozemlje ujedinjeno tek za Avgustove vladavine? Pre toga ono beše razbijeno na niz nezavisnih političkih subjekata. U kojem smislu govorim o političkoj celini antičkog Sredozemlja pre Avgusta? Politički odnosi između nezavisnih država koje su činile tu celinu behu drugačiji nego odnosi između ovih država i ljudskih grupa koje ne pripadahu Sredozemlju. Oni su bili neuporedivo bogatiji, složeniji, raznovrsniji; stepen međuzavisnosti koja predstavljaše njihovu ekonomsku i kulturnu osnovu bio je neizmerno veći nego međuzavisnost koja je postojala između tih država i nekoga van njihovog kruga. Dovoljno je uporediti odnose između Kartagine i Rima, Sirakuze ili Persije na jednoj i odnose punske prestonice s njenim afričkim zaleđem na drugoj strani, da bi se uvidela realnost političke celine koju sam nazvao antičkim Sredozemljem. Slična priča ponavlja se na svim granicama sredozemnog sveta: grčke crnomorske kolonije održavale su mnogo prisnije odnose sa Masalijom nego sa susednim Skitima, baš kao što su rimskom vojniku na Hadrijanovom zidu žitelji Palmire bili bliži od škotskih odrpanaca iz obližnje šume. Svet kakav danas znamo, čije se granice podudaraju sa razmerama planete, nije stariji od geografskih otkrića s početka modernog doba. Razume se, granice ovih delimičnih, istorijskih svetova nisu ni izbliza tako jasne ni precizno omeđene kao planeta – naš fizički zavičaj. Da li su iranske zemlje - matična oblast Ahemenida – pripadale svetu antičkog Sredozemlja? One mu bez ikakve sumnje nikad nisu pripadale bez rezervi i ograda, onako kako mu pripadahu Atina, Kartagina ili Rim. Ipak, ne može se sporiti da je Iran bio deo sredozemne ekumene u doba Darija, Aleksandra, čak i u vreme Antioha. A kasnije? Veze Parćanskog carstva sa Rimom julijevsko-klaudijevske dinastije i vizantijsko-sasanidske borbe oko Mesopotamije i Jermenije čine taj prostor i dalje delom Sredozemlja, dok ga prodori stepskih nomada i veze sa Indijom i Kinom odvajaju od njega. Granice istorijskih svetova nisu stalne; one se menjaju za sve vreme trajanja takvih svetova. Keltske zemlje su do V veka p. n. e. bile van granica Sredozemlja, a u Kludijevo doba behu sastavni deo *Imperium Romanum*. Želimo li uporediti spoljnu politiku Rima i SAD, moramo te države posmatrati u njihovim različitim svetovima, prirodnom okruženju u kojem deluju.

Politička celina Sredozemlja, koju sam upravo pokušao definisati,

starija je od samog Rima; ona je plod vekovnog sudelovanja i suživota Grka i Feničana koji su postupno uvlačili u sopstvenu sferu političke akcije ostale ljude čija se staništa nalažahu na sredozemnim obalama ili u njihovoj blizini. Na sličan način je i moderni svet planetarnih razmera stariji ne samo od SAD već i od njihove istorijske prethodnice – engleskih severnoameričkih kolonija. Već sam istakao da se Rim od samog osnivanja nalazio u helenskoj kulturnoj sferi, doduše na njenoj dalekoj periferiji. Sličan položaj zauzimahu i kolonije u Severnoj Americi u odnosu na evropsko središte zapadne civilizacije. Prihvati li se pretpostavka da legendarna povest o sedam rimskih kraljeva bar delom odgovara razdoblju etrurske političke vlasti u dolini Tibra, osnivanje Republike možda bi se moglo uporediti sa američkom revolucijom. Ipak, sličnost je više prividna nego stvarna: proterivanje Tarkvinija Oholog, poslednjeg rimskog kralja, nije privuklo pažnju važnijih učesnika na sredozemnoj političkoj pozornici, sa mogućim izuzetkom Kartagine, koje je ubrzo nakon 509. godine p. n. e. zaključila ugovor o trgovini i savezu sa tek osnovanom Republikom.¹⁷ Nasuprot tome, američka revolucija izazvala je intervenciju Francuske; ustanak kolonija protiv britanske vlasti pretvorio se u Rat za američku nezavisnost, poslednji veći evropski sukob pre Francuske revolucije. I ne samo to: politički odjek američke revolucije i njenih institucija i načela ne može se uporediti ni sa mnogo važnijim događajima u istoriji antičkog Sredozemlja nego što je bila promena oblika vlasti u tada beznačajnom etrursko-latinsko-sabinskom gradu na srednjem Tibru. Reči iz Deklaracije nezavisnosti još uvek oličavaju političke ideale velikog, ako ne i najvećeg dela današnjeg sveta, bez obzira na sve razlike u njihovom tumačenju. SAD nisu se ni do danas oslobodile svog revolucionarnog i antikolonijalnog porekla; njihova kolonijalna ekspanzija pred I svetski rat ostaće samo prolazna epizoda u istoriji američke spoljne politike, dok će ideološko naglašavanje podrške nacionalnoj slobodi i političkoj demokratiji ostati njena stalna odrednica. Otuda će se američki državnici uvek nalaziti u nelagodnom položaju kad god budu nastojali da pred domaćom i međunarodnom javnošću opravdaju postupke očigledno suprotne tim idealima, kao što će biti u prilici da koriste pomenutu ideološku matricu kao snažno sredstvo podrške sopstvenim spoljnopolitičkim ciljevima. Takve prednosti i opterećenja rimska spoljna politika nikada nije imala. Ona je u tom pogledu bliža tradicionalnom pragmatizmu i realizmu britanskih državnika viktorijanskog doba nego

---

17 Polibije, III, 22

moralističkom idealizmu wilsonovsko-kenedijevskog kova. Istina, ni Rimljanima ne beše potpuno strana eksploatacija morala u spoljnopoličke svrhe. Njihovi fecijali, poseban sveštenečki red zadužen za čuvanje zadate reči u odnosima sa stranim narodima, obavljali su obrede bez kojih nijedan rimski vojskovođa nije mogao da računa na podršku bogova.¹⁸ A bogovi, razume se, podržavaju samo pravednu stvar. Ako strana država ili pleme povredi rimske interese, Rim bi joj upućivao četiri fecijala; oni bi između sebe izabrali poslanika (*pater patratus populi Romani*), koji bi na državnoj granici, pozivajući bogove za svedoke, svečano izjavio da su rimski interesi zaista povređeni i njihovi zahtevi opravdani. Potom bi fecijali prešli granicu i *pater patratus* bi ponovio svoju izjavu prvom čoveku koga sretne na neprijateljskoj teritoriji, zatim prvom žitelju neprijateljskog grada koga sretne kraj gradske kapije, najzad i magistratima na forumu neprijateljskog grada pred okupljenim narodom. Ako u roku od trideset dana ne dobiju zadovoljavajući odgovor, fecijali bi se vraćali u Rim i podnosili izveštaj Senatu; tek ako se i Senat i Narodna skupština izjasne za rat, fecijali bi ponovo izlazili na granicu i *pater patratus* bi bacao koplje s vrhom premazanim krvlju na neprijateljsku teritoriju. Tek tada je rimski magistrat mogao povesti vojsku na neprijatelja. Ma koliko rimsko shvatanje pravednosti ratova koje vode bilo opterećeno obredno-magijskim elementima bez ikakvog etičkog sadržaja, treba ga uporediti sa cinizmom spoljne politike helenističkih vladara da bi se shvatilo zašto mnogi pisci i danas u pravu fecijala traže daleke korene međunarodnog javnog prava. Ova ograda ne menja, već samo relativizuje sud o suprotnom karakteru rimske i američke spoljne politike kad je reč o njihovom odnosu prema moralnim i ideološkim zahtevima epohe.

Ni periferijski položaj Rima i SAD u njihovim svetovima nije identičan: perifernost rane Republike odraz je njene inferiornosti u ekonomskom, vojnom i političkom pogledu u odnosu na mnogo jače aktere sredozemne političke scene V i IV veka p. n. e.: Atinu, Spartu, Sirakuzu, Persiju i Kartaginu. Istina, većina ovih država behu suviše daleko od Italije da bi bile stvarno zainteresovane za zbivanja u srednjem i severnom delu Apeninskog poluostrva, ali se takav sud ne može odnositi na Pune, često uspešnije suparnike Sirakužana u borbi za Siciliju i glavnu pomorsku silu u zapadnosredozemnom basenu. Kartagina je nesumnjivo mogla zaustaviti napredovanje rimskih osvajanja u srednjoj Italiji da su

---

18 Livije, I, 32; XXXVI, 3Dionisije iz Halikarnasa, II, 72

je interesi u tom delu Sredozemlja navodili na takvu politiku. Međutim, kako su Grci sve do sredine III veka p. n. e. ostali glavni protivnici punske velesile, njoj behu potrebni saveznici na italijanskom kopnu. A kako je sirakužanski tiranin Hijeron 474. godine p. n. e. zauvek potisnuo Etrurce iz Kampanije,¹⁹ Kartaginjanima behu potrebni novi saveznici; oni ih nađoše u Rimljanima. Savez sa tako snažnom pomorskom silom štitio je ranu Republiku od prodora Grka dolinom Tibra ili iz njihovoh kampanskih uporišta na teritoriju pod kontrolom Rima i njegovih latinskih saveznika; s druge strane, Rim je preuzeo ulogu oslabljenih Etruraca, vršeći pritisak na Grke u Kampaniji, a kasnije i u drugim delovima južne Italije. Punsko-rimsko zajedništvo interesa našlo je izraz u drugom rimsko-kartaginskom ugovoru iz 348. godine.²⁰ Zanimljivo je primetiti da, nasuprot naporima rimskih analista da ranu povest Rima prikažu kao neprekinut uspon, poređenje ugovora sa Kartaginom iz 509. i 348. godine p. n. e. pokazuje da je docniji ugovor bio nepovoljniji za Rimljane: dok je prvim ugovorom rimskim ratnim brodovima zabranjeno da plove južnije od Lepog rta, koji se nalazi na tuniskoj obali severno od Kartagine, drugim ugovorom je ova zabrana proširena i na vode duž cele afričke obale koju kontrolišu Puni, kao i na more oko Sardinije («neka Rimljani ne idu u pljačkaške pohode, neka ne trguju i ne osnivaju gradove preko Lepog rta i Mastije Tartežana»). Na drugoj strani, obaveza Kartaginjana iz drugog ugovora da se uzdrže od intervencije u Laciju zadržala je približno isto geografsko područje na koje se odnosila analogna zabrana prvog ugovora. Ovim ugovornim odnosom Republika je sve do kraja samnitskih ratova samo posredno bila uključena u zbivanja na širem sredozemnom području; tek od sukoba s Tarentom počinje neposredno uključivanje Rima u spoljnopolitičke događaje za koje behu zainteresovane velike helenističke monarhije. Nije slučajnost što je Republika odmah nakon konačne pobede nad Pirom u bici kod Beneventa 275. godine p. n. e. priznata kao ravnopravan sagovornik istočnih kraljevina; već 273. godine, za konzulata Fabija Dorsona Licina i Klaudija Kanine, makedonski vladar Egipta Ptolemej Filadelf poslao je svoje diplomatske predstavnike u večni grad.²¹ Treba naglasiti da je relativna izolovanost Rima u prethodnom periodu bila plod sticaja navedenih istorijskih

19 Diodor sa Sicilije, XI, 51; Pindar, *Pitijske ode*, I, v. 136 – 146 sa sholijastom uz to mesto

20 Polibije, III, 24; Livije, VII, 27

21 Velej Paterkul, *Rimska istorija*, I, 14; Eutropije, *Breviarium ab urbe condita*, II, 15

okolnosti, nipošto proizvod svesne izolacionističke politike merodavnih rimskih spoljnopolitičkih odlučilaca u odnosu na vanitalijanske događaje, što je u očiglednoj suprotnosti sa izolacionističkom politikom SAD u XIX veku.

Periferni položaj SAD u prvom stoleću njihovog postojanja bio je u mnogo većoj meri uslovljen geografskim položajem na obodu jednog ekonomski neiskorišćenog i još neispitanog kontinenta nego nedovoljnim ljudskim, ekonomskim i vojnim potencijalima nove državne tvorevine. U trenutku usvajanja Ustava 1787. godine površina nove države iznosila je oko 800.000 kvadratnih milja, od čega su države - članice nove federacije zahvatale manje od polovine zemljišta pod američkim suverenitetom.²² Ta teritorija beše tek retko naseljena: prema popisu iz 1790. godine, u SAD je živelo manje od 4,000.000 ljudi, od čega je oko 800.000 žitelja otpadalo na crnce lišene građanskih prava. Trenutna snaga nove federacije nije bila osobito velika, ali je, s obzirom na teškoće vezane za prevoz trupa preko Atlantika i snabdevanje vojnih kontingenata u neprijateljskom okruženju, ipak bila dovoljna da potencijalne evropske agresore odvrati od brzopletog mešanja u američke stvari. Uostalom, obe navedene brojke rašće tokom celog XIX veka; kada 1898. godine izbije špansko-američki rat, svi akteri na međunarodnoj sceni brzo će shvatiti da je rođena nova velika sila, sposobna – mada još izvesno vreme ne i voljna – da igra globalnu ulogu u svetu zahvaćenom ubrzanom globalizacijom. SAD imadahu osobito srećno detinjstvo: samo dve godine nakon njihovog drugog rođenja (donošenja federalnog Ustava) izbi Francuska revolucija, proizvod istih materijalnih i duhovnih sila koje su prethodno stvorile američku naciju. Evropske monarhije – verovatne neprijateljice nove republike narednih četvrt stoleća boriće se za sopstveno preživljavanje, nemajući vremena da misle na kažnjavanje buntovnika s one strane okeana. Sem toga, odnos snaga između konzervativnog i radikalnog krila američke političke elite sprečio je dublje uvlačenje SAD u evropsku revolucionarnu kataklizmu. Oba pola američkog političkog života imala su sopstvene favorite u evropskim revolucionarnim ratovima: federalisti podržavahu Britaniju, pozivajući se na etničko poreklo ogromne većine tadašnjeg američkog stanovništva; demokrati, bar dok ih sestrinska republika nije ojadila vladavinom terora, podržavahu Francusku kako zbog sećanja na savezništvo iz vremena Rata za nezavisnost, tako i zbog bliskosti sopstvenih političkih ideala sa duhom

koji nadahnjivaše novu revoluciju.²³ Ravnoteža ovih suprotstavljenih političkih snaga imala je najpovoljniji mogući ishod za budućnost SAD: složivši se o celishodnosti neutralnog stava prema evropskom sukobu, zastupnici suprotstavljenih političkih stavova međusobno se kontrolisahu u sprovođenju dogovorene politike nemešanja u evropsko krvoproliće. Izolacionistički stav prema Evropi došao je do jasnog izražaja još za prvog Vašingtonovog predsedničkog mandata, mnogo pre formulisanja Monroeove doktrine. Revoluciona Francuska uzalud je 1793. godine pokušavala da preko Edmona Šarla Ženea (Edmond-Charles Genêt), svog poslanika u SAD, uvuče Amerikance u zajedničku borbu protiv Britanije; ne uspevši da ubedi Vašingtona, francuski poslanik pokrenuo je agitaciju u američkoj javnosti osnivanjem mreže Demokratsko-republikanskih društava u većim američkim gradovima, koja zastupahu stvar revolucije. Njegov napor, međutim, nije urodio plodom: od Francuske je učtivo ali odlučno zatraženo da povuče Ženea i obustavi propagandu revolucije na američkom tlu.²⁴ U isti mah SAD su povele i uspešno okončale pregovore sa Britanijom o normalizaciji trgovinskih odnosa, teritorijalnom razgraničenju između nove države i britanskih poseda u Kanadi, kao i o američkim dugovima britanskim državljanima iz vremena Rata za nezavisnost. Američko-britanski ugovor, u istoriji poznat kao Džejov ugovor po imenu glavnog američkog pregovarača, potpisan 19. novembra 1794. godine (ugovor je stupio na snagu tek 29. februara 1796. godine)²⁵, mada je sam po sebi predstavljao diplomatski poraz SAD koje su se obavezale da se ni pod kakvim okolnostima neće udružiti sa neprijateljima Britanije i prihvatile britansko tumačenje prava i obaveza brodova neutralnih država u pomorskom ratu ne dobivši zauzvrat nikakve olakšice u trgovini sa Britanijom,²⁶ omogućio je Uniji da zauzme strogo neutralan stav prema revolucionarnim i napoleonovskim ratovima u Evropi. U svojoj *Oproštajnoj poslanici*, svojevrsnom političkom zaveštanju, Vašington na sledeći način rezimira sopstvena spoljopolitička iskustva, koja će ostati temelj američke spoljne politike do kraja XIX veka:

Proširivati trgovačke odnose sa stranim narodima, a uspostavljati što je moguće manje političkih veza između njih i nas, to treba da bude pravilo naše politike. Mi treba verno da ispunjavamo već ugovorene obaveze,

23 Henri Bemford Parks, str.168

24 http://en.wikipedia.org/wiki/George_Washington#Foreign_affairs

25 http://en.wikipedia.org/wiki/Jay_treaty

26 Henri Bemford Parks, str. 170

ali treba da se uzdržavamo od toga da ugovaramo nove. Evropa ima izvestan broj interesa koji su joj svojstveni, a koji nisu u vezi s našima, ili su s njima tek u posrednoj vezi; ona (Evropa) mora često biti upletena u u sukobe koji su nama prirodno tuđi; nepromišljeno bi bilo da se veštačkim vezama povežemo sa zbivanjima u njenoj politici, da ulazimo u razne kombinacije njenih prijateljstava ili njenih mržnji i da učestvujemo u borbama koje iz toga proizilaze.²⁷

Džejev ugovor nije doveo do uravnotežavanja američke politike prema sukobu u Evropi: njegovim odredbama SAD su se obavezale da poštuju britansku blokadu luka pod kontrolom Francuza, što je dovelo do daljeg pogoršanja američko-francuskih odnosa. Adamsova federalistička administracija nadala se da će rastuće neprijateljstvo prema Francuskoj, izazvano – pored ostalog – francuskom zaplenom preko 300 američkih brodova koji su poštovali britansku blokadu, iskoristiti za jačanje svog unutrašnjeg položaja ugroženog republikanskom opozicijom.²⁸ Ali Francuska nije davala daljih povoda za rat; predsednik Adams je to iskoristio i, uprkos snažnom protivljenju kongresne većine i federalista u svom kabinetu, poslao diplomatske predstavnike u Pariz da zaključe mirovni ugovor. Mada do potpisivanja tog ugovora nije došlo zbog političkih previranja u Francuskoj i Napoleonovog preuzimanja vlasti, opasnost od američkog svrstavanja uz Britaniju bila je konačno otklonjena i Vašingtonovo spoljopolitičko nasleđe odbranjeno. Mogućnost novog zaoštavanja odnosa sa Francuskom, nagoveštena španskim ustapanjem Lujzijane Napoleonu, beše izbegnuta tako što je američka vlada kupila od novog vlasnika teritoriju Lujzijane u širem smislu (koja je obuhvatala celu dolinu Misisipija do Kanade i Stenovitih planina, oblast veliku 2,140,000 km²).²⁹ Ugovor su 30. aprila 1803. godine u Parizu potpisali Robert Livingston, Džejms Monro (James Monroe) i Barbe Marboa (Barbé Marbois), a predsednik Džeferson ga je 4. jula iste godine obelodanio američkoj javnosti.³⁰ U deceniji koja je usledila posle kupovine Lujzijane anglo – američki odnosi stalno su se pogoršavali zbog britanskog nepoštovanja prava neutralnih država na moru. Ta zaoštrenost eskalirala je u ratu vođenom 1812. – 1814. godine. U toku trajanja ovog rata u Evropi su se završili napoleonski ratovi porazom Francuske, tako

27 Navedeno u Aleksis de Tokvil, *Demokratija u Americi*, Sr. Karlovci – Tito-grad, 1990, str. 198

28 Henri Bemford Parks, str. 171 - 172

29 Henri Bemford Parks, str. 177

30 http://en.wikipedia.org/wiki/Louisiana_Purchase#Treaty_signing

da je problem poštovanja prava američkih brodova bio rešen sam od sebe. Međutim, anglo – američka neprijateljstva su nastavljena još izvesno vreme zbog nerešenog pitanja podele zapadnog dela severnoameričkog kontinenta. Utvrđivanjem demarkacione linije između britanske (Kanada) i američke interesne sfere i novog evropskog poretka zasnovanog Bečkim kongresom stvoreni su uslovi da izolacionizam postane trajno opredeljenje američke spoljne politike. Takvom opredeljenju snažno je doprinelo oslobađanje južnoameričkih zemalja od španske kolonijalne vlasti: SAD se od tog trenutka više ne dodiruju sa evropskim kolonijalnim posedima, sem granice prema Kanadi koja je zapadno od Velikih jezera povučena krajnje birokratski 49 uporednikom. SAD su od vremena razgraničenja sa Kanadom mogle nesmetano širiti svoju teritoriju sve do Pacifika. Kako je nezavisni Meksiko bio neuporedivo slabiji sused od kolonijalne Španije, američka granica na jugozapadu i jugu pomerena je sve do Rio Grande i Kalifornije. Posle proglašenja nezavisnosti južnoameričkih država izolacionizam američke spoljne politike proširen je na celu zapadnu hemisferu. SAD se formalno obavezuju da se ubuduće neće mešati u evropske sukobe, ali s druge strane traže od evropskih sila istu uzdržanost na celom američkom kontinentu. To je suština Monroeove doktrine koju je 2. decembra 1823. godine u govoru pred Kongresom o stanju Unije izneo predsednik SAD Džejms Monroe.³¹ Ukoliko neka evropska sila ugrozi nezavisnost bilo koje američke države, SAD će to smatrati neprijateljskim činom i intervenisaće radi odbrane nezavisnosti napadnute države. U trenutku kada je proklamovana, Monroeova doktrina beše više politički manifest nego praktično uputstvo za vođenje američke spoljne politike: SAD su tada bile suviše slabe da bi se efikasno suprotstavile ozbiljnijem uplitanju evropskih sila u zapadnoj hemisferi. Srećom po njih, ni jedna evropska sila nije to pokušala; nastojanja Napoleona III sredinom XIX veka da uspostavi efektivnu kontrolu nad Meksikom behu osujećena više dinamikom unutarevropskih odnosa nego otporom Meksikanaca ili američkom podrškom tom otporu.

Rimska Republika nije sebi mogla dopustiti takav izolacionizam. Istina, ratovi sa Keltima, Volscima i Ekvima odvijali su se daleko od glavnih poprišta sredozemne politike. Ali već sukobi sa Samitima u drugoj polovine IV veka p. n. e. morali su se ticati ne samo italskih plemena već i grčkih kolonija, najpre Kume, a zatim i gradova na krajnjem jugu

apeninskog poluostrva. A kada su se jednom našli pred bedemima polisa Velike Grčke, Rimljani su morali biti uvučeni u komplikovanu mrežu odnosa helenističkih velesila. Da je nekom rimskom državniku palo na pamet da zabrani mešanje vanitalskih sila u odnose na poluostrvu, takvu zabranu ne bi bilo moguće sprovesti u delo sve dok Republika dovoljno ne ojača da tu zabranu pr prati uverljivom vojnom pretnjom. A kada je Rim tokom III veka p. n. e. dostigao takvu moć, on sam više nije bio zainteresovan za zabranu analognu Monroovoj doktrini; njegovi spoljnopolitički ciljevi nepovratno su prešli granice poluostrva.

Američko angažovanje u dva svetska rata ima prividnu analogiju u Prvom i Drugom punskom ratu: Rim je 201. godine p. n. e. izašao iz rata kao globalna sredozemna sila, baš kao što su SAD 1945. godine preuzele odgovornost za bezbednost slobodnog sveta. Međutim, iza te sličnosti kriju se duboke razlike koje onemogućavaju dalje poređenje spoljnopolitičkog položaja SAD i Rima. U oba punska rata Rim je bio glavni akter sukoba; oba svetska rata izbila su protiv volje i bez učešća SAD. Američko ratno angažovanje beše izazvano ne svesnim napuštanjem izolacionizma, već nepromišljenim ratnim avanturizmom jedne od zaraćenih strana u evropskom sukobu. Istina, moglo bi se dokazivati da bi SAD verovatno ušle u rat i bez nemačkih podmorničkih napada na američke trgovačke brodove, odnosno japanskog napada na Perl Harbur, ali ostaje činjenica da su one bile primorane na rat nezavisno od sopstvenog stava prema zaraćenim stranama aktima otvorenog neprijateljstva. S druge strane, ako bi se još i moglo tvrditi da je Rim uvučen u Prvi punski rat mahinacijama Mamertinaca iz Mesine,³² sukob sa Hanibalom bio je u potpunosti delo rimske diplomatije: koliko god je Hanibal želeo da se osveti za poraz svog oca na Siciliji, toliko su i Rimljani težili likvidaciji kartaginskih osvajačkih tekovina u Španiji.

Jedina stvarna paralela između američke i rimske spoljne politike odnosi se na položaj SAD posle 1945. godine i položaj Rimske Republike u periodu 201.- 146. godine p. n. e. U naznačenom razdoblju Rim je nesumnjivo bio pojedinačno najjača država u Sredozemlju, iako njegova snaga verovatno nije bila veća od snage njegovih udruženih helenističkih suparnika. Nadmoć SAD posle 1945. godine svakako nije bila tako izrazita, mada su one u ekonomskom i vojnom pogledu bile jače od svog sovjetskog suparnika, što dokazuje konačni ishod hladnog rata. S druge strane,

u antičkom Sredozemlju iz prve polovine II veka p. n. e. nije postojala bipolarna raspodela moći, tako karakteristična za svet posle II svetskog rata. Takođe nije bilo nikakve ideološke polarizacije koja bi se mogla uporediti sa podelom na socijalistički i kapitalistički blok država. Treba naglasiti da su oba bloka imala globalne, nadnacionalne ciljeve; njihovo povremeno insistiranje na idealima nacionalne nezavisnosti nije bilo iskreno, jer su oba bloka težila globalnom preuređenju sveta. Da su pobjedu u hladnom ratu izvejevale komunističke snage, prisustvovali bismo socijalističkoj varijanti globalizacije; ona bi nesumnjivo bila zasnovana na drugačijim ekonomskim i političkim osnovama, ali samo njeno postojanje ne bi bilo dovedeno u pitanje. Globalizaciji današnjice odgovara romanizacija Sredozemlja. Uostalom, poput ideologa slobodnog sveta, ni rimska senatorska aristokratija – stvarni gospodar Rima i Sredozemlja – nije svesno težila svojoj varijanti globalizacije - romanizaciji, niti osvajanju i uništenju svih helenističkih monarhija. Ako se ponekad stiče utisak stalnosti i doslednosti rimske spoljne politike, takav utisak je posledica posmatranja događaja sa poznavanjem njihovog konačnog ishoda. U prvim decenijama II veka p. n. e. borba još uvek nije bila odlučena: istorija Sredozemlja mogla je krenuti drugim putem i politički ujedinjeni svet mogao je kao svoj zvanični jezik imati grčki a ne latinski. Slično tome, današnji američki državnici mogu biti iskreni kad govore kako nemaju nameru da stvore unipolarni svet, no ishod događaja čiji smo svedoci ne zavisi od njihovih dobrih namera; kao što je Rim postao gospodar Sredozemlja protiv volje svojih merodavnih spoljnopolitičkih odlučilaca, SAD mogu faktički zavladatai svetom uprkos uviđanju njihovih državnika da to ne bi bilo najbolje za njih same.

Drugi makedonsko – rimski vojni sukob na samom početku II veka p. n. e. bio je prirodni nastavak Drugog punskog rata. U drugoj polovini tog rata Hanibal je sklopio savez sa makedonskim kraljem Filipom V, pošto sam nije uspeo da slomi rimsku moć u Italiji. Zato je bilo logično da se Rimljani posle sklapanja mirovnog ugovora s pobedom Kartaginom okrenu svom protivniku na Istoku. Važnost ovog prvog rimskog uplitanja u odnose između helenističkih monarhija i grčkih polisa navodi me da podrobnije razmotrim te događaje.

Političke odnose na Balkanskom poluostrvu tokom većeg dela III veka p.n.e. određivala je složena igra međusobnih interesa tri glavna aktera: makedonske monarhije dinastije Antigonida, ahajskog i etolskog saveza. Ovi savezi zamenili su pojedinačne polise, koji behu suviše slabi

da se odupru centralizovanim monarhijama nastalim na ruševinama Aleksandrovog carstva. Makedonija je uvek imala veliki uticaj na zbivanja u Grčkoj južno od Epira i Tesalije; ona međutim nikad nije bila dovoljno snažna da postane neosporni gospodar čitavog tog područja. Ahajski i Etolski savez koristili su ratove Makedonije sa drugim državama – naslednicama Aleksandrovog carstva da se u što većoj meri osamostale od Antigonida. S druge strane, odnosi između ova dva međupolisna saveza bili su uvek zategnuti, a povremeno su izbijala otvorena neprijateljstva u kojima je makedonski kralj istupao kao arbitar, podržavajući jednu ili drugu zaraćenu stranu. Takvu su situaciju zatekli Rimljani kada su usred Drugog punskog rata počeli obraćati pažnju na zbivanja s druge strane Jadrana. Kada je izbio makedonsko – rimski rat zbog svrstavanja Makedonije na kartaginsku stranu, Etolci su, sledeći svoju tradicionalnu politiku povezivanja sa makedonskim neprijateljima, sklopili savez sa Republikom 211. godine p. n. e.; bio je to prvi savez između Rima i jedne međupolisne grupacije u Grčkoj. Budući zauzet ratovanjem u samoj Italiji, Rim nije mogao pružiti delotvornu pomoć svojim etolskim saveznicima, na koje je pao sav teret ratovanja protiv Makedonije.³³ Ne postigavši nikakav uspeh u ratu i budući lišeni rimske pomoći, Etolci 205. godine p. n. e. sklopiše mir s Makedonijom. Godinu dana kasnije i Rimljani su sledili njihov primer, usredsredivši svoje snage na završetak rata u Italiji i Africi. Makedonsko – rimski mir iz 204. godine p. n. e. nije uklonio uzroke njihovog sukoba; savladavši kartaginski otpor, Rimljani su već 200. godine zaratili na Balkanu. Etolci su isprva nameravali da ostanu neutralni u ovom novom ratu, ali su pod utiskom prvih rimskih pobeda promenili stav i pridružili se Republici. Očekivali su da, kao prvi i najverniji rimski saveznici, imaju opipljive koristi od rimskih pobeda. Etolska konjica učestvovala je u presudnoj bici kod Kinoskefala 197. godine p. n. e. i u znatnoj meri doprinela pobedi Rimljana.³⁴ Njihove nade bile su izneverene: Rimljani nisu dopustili proširenje teritorije etolskog saveza na račun njihovih helenskih suseda. Makedonija je ovog puta vodila odbrambeni rat: Filip V beše zainteresovan da zaključi mir sa Republikom, ako mu ona ponudi podnošljive mirovne uslove. Pregovori su počeli još pre bitke kod Kinoskefala uz posredničku ulogu rimskih saveznika iz Epira. Oni su završeni neuspešno jer je Republika tražila potpuno povlačenje Makedonaca iz Grčke, i garantije za slobodu svih grčkih polisa. Takav

33 Polibije, XI, 4

34 Livije, XXXIII, 7

zahtev rimskog konzula T. Kvintija Flaminina bio je postavljen još pre nego što se rimska vojska iskrcala u Epiru. To je značilo da Republika ne vodi osvajачki rat; njeno oružje bilo je posvećeno slobodi Helade, baš kao što su se Amerikanci u Normandiji borili za slobodu Evrope. Nisu svi grčki gradovi prihvatili ovu rimsku velikodušnost: legije su u Fokidi morale da vode ozbiljne borbe a glavni grad te pokrajine, Elateja, izvesno vreme odolevaše rimskoj opsadi. Uporedo sa borbom Rimljana i Makedonaca odvijali su se i unutargrčki sukobi, kao što su se tokom II svetskog rata pored borbe Saveznika i Nemaca u većini evropskih zemalja odvijali sukobi između kolaboracionista i pokreta otpora. Drugi svetski rat može se posmatrati ne samo kao strogo međunarodni sukob, no i kao građanski rat evropskih razmera; sličan je slučaj i sa Drugim makedonskim ratom, koji je pored međunarodne, makedonsko – rimske, imao i unutargrčku, “građansku” dimenziju. Ni posle pobede kod Kinoskefala nisu svi grčki gradovi prihvatili slobodu koju im je donelo rimsko oružje: u Beotiji je došlo do duboke podele na prorimsku i promakedonsku stranu, tako da je Flaminin morao oružjem da brani slobodu od onih kojima je ona bila namenjena. Nisu li slično iskustvo imali Amerikanci u svojim intervencionističkim ratovima posle II svetskog rata? Suprotnost između prorimskog i promakedonskog opredeljenja u grčkim polisima ukrštala se sa suprotnošću između aristokratskih i demokratskih elemenata u polisima na način koji podseća na ukrštanje socijalnih i klasnih suprotnosti u zemljama Trećeg sveta sa sovjetsko – američkim suparništvom. Suprotnosti o kojima je reč ostaju prisutne u Grčkoj sve do uspostavljanja neposredne rimske uprave nad Heladom. One su doprinosile nestabilnosti političkih prilika u čitavom Sredozemlju, jer su ih koristile vangrčke snage koje su se, poput sirijskog monarha Antioha III, nadmetale s Rimom za globalnu prevlast. Delegacija Senata, koja je stigla iz Rima da pomogne Flamininu u sređivanju prilika u Grčkoj posle makedonskog povlačenja predložila je da se rimske vojne posade zadrže u Korintu, Halkidi na Eubeji i Demetrijadi u Tesaliji kao mera predostrožnosti u slučaju agresivnih namera Seleukida.³⁵ Stav Senata odražava dilemu pred kojom se našla Republika. Ako se legije povuku, ne zadržavši uporište na helenskom tlu, suparničke države će brzo popuniti vakuum stvoren rimskim povlačenjem. Ako pak Rimljani ostanu u Grčkoj, izneveriće upravo proklamovanu slobodu grčkih polisa, što će neprijatelji Rima znati da iskoriste u propagandne svrhe. Etolci,

35 Plutarh, *Tit Flaminin*, 10

već od ranije nezadovoljni rimskim sređivanjem helenskih poslova, pitahu ostale Grke da li su radosni što sada imaju lanac oko vrata, istina prijatniji od prethodnog makedonskog lanca, ali teži utoliko što je rimska vojna moć veća od makedonske. Treba li se diviti Flamininu i slaviti ga kao dobrotvora Helade zato što je skinuo okove Grcima s nogu i stavio ih oko njihovog vrata? Ova dilema podseća na problem s kojim su se SAD suočile u Vijetnamu: povlačenje bi značilo prepuštanje prostora neprijatelju, dok je istrajavanje na odbrani stečenih pozicija dugoročno štetilo američkom ugledu u svetu, stavljajući nekoliko američkih vlada u defanzivni položaj u odnosu na kritike ne samo suparničkog bloka već i liberalnog dela sopstvene javnosti. Flaminin se opredelio za potpuno povlačenje rimskih snaga iz Grčke, što je izazvalo eksploziju oduševljenja u helenskom svetu. Međutim, takvo rešenje nije imalo budućnost: desetak godina kasnije Republika je ponovo morala da šalje legije na Istok da bi se suprotstavila panhelenskim planovima Antioha III. Formalna nezavisnost helenskih polisa bila je – dugoročno posmatrano – neodrživa kako zbog rimskih ekonomskih interesa koji su gonili Republiku da se sve dublje upliće u odnose između helenističkih država i polisa, tako i zbog unutrašnjeg razvoja u samim državama i polisima.

Neposredna rimska vlast u Makedoniji i Grčkoj došla je ne kao plod rimskog imperijalizma, već kao jedina delotvorna brana koju su Rimljani mogli postaviti takvoj nestabilnosti.³⁶ Uspostavljanje takve vlasti ne može se smatrati trijumfom senatorske oligarhije; neposredna vlast nad dalekim provincijama bila je opasna po unutrašnju stabilnost Republike, što će se nesumnjivo pokazati u građanskim ratovima I veka p.n.e. Održavanje republikanskog ustrojstva zahtevalo je posrednu kontrolu nad dalekim zemljama održavanjem sistema vazalnih država sposobnih da same održavaju unutrašnji red i voljnih da se potčine vrhovnoj vlasti Rima. Upravo takav sistem političkih odnosa u Sredozemlju nepovratno je propao sredinom II veka p. n. e., kada je Makedonija postala rimska provincija, a grčki gradovi izgubili poslednji privid samostalnosti. Jačinu rimskog gneva zbog osujećenih političkih planova za uređenje Istoka dobro ilustruje Mumijevo osvajanje, razaranje i pljačkanje Korinta 146. godine p. n. e: svi odrasli muški stanovnici Korinta behu pogubljeni, žene i deca prodati u ropstvo, svi vredniji umetnički predmeti preneti u Rim, dok je mesto na kojem se nalazio Korint bilo – poput punske prestonice

– napušteno i proketo.³⁷

Zašto je Rimljane pogađala unutrašnja nestabilnost njihovih suseda? Oni se, nisu morali plašiti samoubica Al Kaide, ali su njihovi ekonomski interesi bili pogođeni nesređenim stanjem u Sparti, Korintu ili helenističkim kraljevinama Istoka na način koji podseća na reagovanje svetskih berzi na političku nestabilnost u strategijski važnim delovima savremenog sveta. S druge strane, aristokratski elementi u samim polisima, suočeni sa demokratskom pretnjom, bili su spremni da radije odustanu od političke nezavisnosti nego da se pomire sa demokratskim uređenjem. Bez te kolaboracionističke sklonosti viših društvenih klasa rimsko osvajanje Sredozemlja odvijalo bi se neuporedivo sporije i možda nikad ne bi ni bilo dovedeno do kraja. Zato ne treba Rimljane brzopleto optuživati za licemerje i neiskrenost: Flaminin je zaista verovao u sopstvene reči kada je u leto 195. godine p. n. e. izdao nalog da se na Istamskim igrama pred okupljenim narodom iz svih grčkih polisa javno pročita proglas Senata kojim se svečano proglašava sloboda i nezavisnost Helade. Oduševljenje prisutnih Grka nisu delili svi helenski polisi: među nezadovoljnicima su se nalazili i Etolci, prvi rimski saveznici u ovom delu sveta, koji su od zajedničke pobede očekivali neuporedivo više no što im je Flaminin udelio. Oni behu upućeni na Senat kao poslednju ovozemaljsku instancu: mada još nije neposredno upravljao zemljama istočno od Jadrana, Senat je već bio vrhovni sudija u svim sporovima širom Sredozemlja. Može se pretpostaviti da su u redovima ovog aristokratskog tela delovale posebne interesne grupe koje su zastupale interese pojedinih vladara, država ili gradova na način koji podseća na delovanje lobističkih grupa u današnjem američkom Kongresu.

Daleko od toga da je rimsko osvajanje Makedonije i Grčke 146. godine p. n. e. predstavljalo trijumf rimskog imperijalizma; ono, naprotiv označava konačan slom senatske politike prema Istoku, čije posledice će se duboko odraziti na pad ugleda senatorske aristokratije i krizu republikanskih ustanova u potonjem stoleću. Analognu situaciju moguće je zamisliti i danas: propast međunarodnog sistema oličenog u OUN, koju priželjkuju zagovornici unilateralizma u američkoj spoljnoj politici, može umesto očekivane slobode diplomatskog i vojnog delovanja SAD dovesti do situacije u kojoj će one biti prinuđene da intervenišu u sve većem broju kriznih žarišta. Tako će američka spoljna politika biti stavljena pred dilemu

u kojoj se našao rimski Senat: ili će prihvatiti odgovornost, uspostavljajući delotvornu svetsku vladu sa svim troškovima koje takav poduhvat podrazumeva, ili će odustati od aktivnog uticaja na zbivanja u pojedinim delovima sveta, sa svim rizicima koje takvo odustajanje nosi. Znamo kakav je izbor napravila Rimska Republika; poznate su nam i posledice tog izbora. SAD još uvek nisu načinile izbor; njegove eventualne posledice ne može proceniti posmatrač koji se nalazi u samom istorijskom zbivanju. Savremeni svet nije antičko Sredozemlje iz poslednjeg milenija pre nove ere; socijalne, ekonomske, političke i duhovne sile koje oblikuju njegovu budućnost kvalitativno su drugačije od sila koje su upravljale sudbinom antičkog sveta. Zato upravo ocrтана analogija mora biti nepotpuna; nemoguće je preterati u naglašavanju različite prirode svetova o kojima je reč. Istorijske analogije mogu samo da nas upozore na neke od mogućnosti koje stoje pred nama; one ne mogu izvršiti izbor umesto nas. U času kada su Cezarove legije osvajale Egipat, Sredozemlje je imalo za sobom dužu i bogatiju povest prožimanja i stapanja njegovih različitih kultura nego što je moderna tradicija prisilnog suživota različitih civilizacija savremenog sveta. Najzad, ulozi u igri su neuporedivi: nakon sloma rimskog sveta usledio je novi početak. Nisam siguran da će čovečanstvo posle eventualnog sloma sadašnjeg međunarodnog sistema dobiti novu priliku.

Predrag Vukasović; MA
Institute of Comparative law, Belgrade

America and Rome - Is There any Basis for an Analogy?

It is one of the common places of the current anti-American thinking that the American imperialism can be compared with the Roman policy in Mediterranean basin in the period of Roman Republic's territorial expansion. In the other hand, the champions and adherents of America's leadership in the contemporary world like to draw an analogy between the civilizing influence of Rome in Antiquity and that of America today. The purpose of this article is to explore what is the historical foundation of the said analogy. The proposed research must necessarily

be not only incomplete, but fragmentary: a comprehensive answer needs decades of meticulous studies. Author consciously limits his ambition only to the most important, outstanding and conspicuous traits of the explored analogy. He also try to take into account both similarities and differences between two historical phenomena divided by two millennia of uninterrupted historical experience. The oversight of differences leads us to fatalistic conviction that the human history is "the eternal return of the same"; the denial of similarities would destroy the possibility of understanding the past and its relevance for future generations.

There are three possible fields of comparison between USA and Roman Republic:

- *their respective cultural backgrounds, the content and extent of the links tying the Roman and American cultures with the older and stronger cultures that created them, the Greek and Western European cultures respectively;*
- *the constitutional forms of USA and Roman Republic and possible Roman influences on the American constitution-makers, and*
- *The foreign policy of USA and Roman Republic and the role played by them in their respective worlds.*

The origins of distinct American civilization can be compared with the progressive development of the Ancient Rome. In both cases, the material, economic, political and military supremacy of USA and Rome owes much to the achievements of an older and spiritually stronger culture. But the direction into which the American and Roman cultures have moved is quite different: while Rome had been undergone ever increasing Hellenization, the rift that culturally separate America and West Europe becomes wider with years. Besides, the original position of two cultures are not identical: American culture had begun its development in the colonial era as an integral part of the early modern European culture, but Rome was a distinct, non-Hellenic, even "barbaric" culture in the first centuries of her history. However, the considerable similarity in the respective cultural positions of Rome and America must not be overseen. Both peoples have an ambiguous attitude towards their teachers: they simultaneously despise their political and military ineffectiveness and admire their arts or use their sciences.

The constitutional forms of USA are very far from the Roman Republic's institutions. First of all, USA is a federation; Roman Republic was, despite a considerable degree of municipal autonomy, a unitary state. All American political and legal traditions are founded on the Anglo-Saxon legacy, very different from the legal reasoning rooted at the concepts and standards of Roman law, common to the European countries except Britain. If there are some traces of Roman influences in the USA Constitution, they must be attributed to the general intellectual atmosphere of 18th century, to the period of Classicism in art and literature, as well as to the rationalist re-evaluation of the Classical Antiquity's political heritage. When the founding fathers had written American Constitution,

Roman Republic was the only example of a republican government transcending the city-state's framework. It is rather Polybus' interpretation of the Roman Constitution's mixed nature balancing the advantages and shortcomings of a monarchy, aristocracy and democracy, than the real, historical and empirical form of Roman government, which had inspired the American state-makers. Roman political and legal ideas were leaving a deeper and more permanent imprint on the subsequent French Revolution and Napoleon's Code civil.

Finally, the foreign policies have given the most fruitful, perhaps the only real basis for drawing the analogy between USA and Roman Republic. In order to make this analogy possible, the author has previously tried to define the "world" in which Rome had played the role comparable with that of USA in the shrinking and the globalized world of today; He finds that the respective processes of Mediterranean's Hellenization and Romanization have fundamentally analogous causes and consequences with that of contemporary globalization. Rome, it is true, didn't have an isolationist phase in her foreign policy; the Republic's; noninvolvement in the main currents of Mediterranean international politics was not the result of her deliberate determination to remain untouched by conflicts devastating the surrounding countries, feature that characterized the USA foreign policy from Washington's Farewell Address to the Spanish-American War in 1898. The era of World Wars have found is incomplete Roman counterpart in the First and Second Punic wars, although no Punic War had relative dimensions (in respect to the extent of Ancient Mediterranean) that can be compared with the Second World War. But American global involvement in the post-1945 world has an undeniable Roman parallel in Republic's conquests after Second Punic War. The author traces these parallels both in its political and economic causes and in its ideological justifications.

Keywords: USA, Rome, cultural background, government, foreign policy